

FELSEFE DÜNYASI

2008/1 Sayı: 47

YILDA İKİ KEZ YAYIMLANIR

ISSN 1301-0875

Sahibi

Türk Felsefe Derneği Adına
Başkan Prof. Dr. Necati ÖNER

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Prof. Dr. Ahmet İNAM

Yazı Kurulu
Prof. Dr. Necati ÖNER
Prof. Dr. Ahmet İNAM
Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ
Doç. Dr. Hüseyin Gazi TOPDEMİR
Doç. Dr. İsmail KÖZ

Felsefe Dünyası Hakemli Bir Dergidir.

Felsefe Dünyası 2004 yılından itibaren PHILOSOPHER'S INDEX ve
TÜBİTAK /ulakbim tarafından dizinlenmektedir.

Yazışma ADRESİ
P.K. 21 Yenışehir / ANKARA
Tel&Fax: 0.312 231 54 40

Fiyatı: 15 YTL (KDV Dahil)

Banka Hesap No:
Vakıfbank Kızılay Şubesi: 00158007288336451

Dizgi ve Baskı
Türkiye Diyanet Vakfı
Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi
OSTİM Örnek Sanayi Sitesi 1. Cad. 358. Sk. No: 11 Y.Mahalle / ANKARA
Tel: 0.312 354 91 31 (Pbx) • Fax: 0.312 354 91 32

KÜRESELLEŞMEYLE GELEN YENİ BİR ÇAĞIN EŞİĞİNDE YENİ BİR ŞUURUN İNŞAASI VE EĞİTİM

Necmettin TOZLU*

GİRİŞ

Dünyada artık hiçbir toplum, millet diğerinden ayrı değildir. Bütün insanlar aynı dünya sistemi içerisinde yaşamaktadırlar. Her şey herkesi etkilemekte, diğer taraftan olup bitenler de yeni bir etkileşim yaratmaktadır. Bizler tenkit etsek de, benimsemesek de " Batı Medeniyeti" denilen gerçeğin içinde yaşıyoruz. Onu benimsememek, tenkit etmek bile tanımayı gerektirir. Körü körüne bir inkâr, bütünüyle teslimiyet kadar tehlikeli. Var olmak, tam bir bilinçliliğin eseri. O da içerisinde bulunulan şartları kavramaya bağlı. Olup-biteni ve kendisini kavramadan aciz bir şuur, varlığı, var oluş şartlarını tanıyamaz. Dolayısıyla kurucu da olamaz. Çağımızda en büyük sorun; kavrayabilen, olanı ve olmakta olanı anlayabilen bir şuurunu inşa etmektir. Eğitim burada başlar ve dolayısıyla böyle bir şuura sahip insanı, kimlikli insanı var etmeyi amaçlar. Çetin, güç şartların içerisinde böyle bir insanı var etmenin güçlüğü de ortadadır. Ne var ki özgür bir toplum, millet ve devlet olarak kalmanın başka bir yolu da görülüyor. Öyle ise bütün bu şartları, bu şartlar içerisinde kendi dünyasını var edecek "biz" şuurunu bunu ahenkli bir şekilde sürdürebilmenin açılımı olan bir dünya bilinci arasındaki birlikteliği kurmanın ufku eğitim. Böyle bir eğitim kurmak ve verimli kılmak, en az çağın şartları ve bize dayattıkları kadar güçtür. Ama önemli olan zoru başarmaktır. Şartlar bize böyle bir sorumluluğu yüklemektedir. Bunun için önce kendimize, tabi ki daha sonra da dünya sistemine bakmak zorundayız. Bu sistemin çağımızdaki tecellisi olan küreselleşmeye. Şüphesiz çağdaş oluşumun kökündeki insanı, bilgi, bilim anlayışı, din anlayışı da önemli ölçüde etkilemektedir. Bu yüzden bunlara da kısaca değinilecektir. Neticede tüm bu olanbitene karşılık, varlıkta kalmayı ve atılımı sağlayacak olan şuurunu inşa etmede eğitime düşen irdelenecektir. Öyleyse önce kendimize bakmalıyız.

Üçüncü Dünya

Genel çizgileriyle bu dünyaya baktığımızda görünen şu: Üçüncü Dünya yüzyıllardır uyumakta ve uyutulmaktadır. Olanbitenden haberdar değildir. Gelişme ve ilerleme açısından oldukça geridir. Dünya liginde, hangi konu esas alınarak bakılırsa bakılsın yoktur. Meselâ, gelişmişliğin bir ölçütü olan okuma-kitap basma kategorisinde üçüncü dünyanın durumu içler acısıdır. Japonya'da yılda dört milyar iki yüz milyon kitap basılırken, üçüncü dünyanın en ileri seviyesinde olanlardan Türkiye'de bu sayı sadece yirmi beş milyondur. Bir Türk vatandaşı kitaba yılda ortalama 2 dolar harcamaktadır. AB ortalaması 500 dolardır. Öğretmenlerimizin % 8'i hiç kitap okumamaktadır. Ancak % 2'si ayda sadece bir kitap okumaktadır. Gazete okumada bin kişi baz alındığında Japon-

* Prof. Dr., Yüzyüncü Yıl Üniversitesi., Eğitim Fakültesi, Eğitim Felsefesi Öğretim Üyesi, Van-Türkiye, ntozlu@yahoo.com

ya'da 577, İsveç'te 511, Romanya'da bile 311 iken, Türkiye'de bu sayı 150 civarına zor ulaşmaktadır. Gelişmiş ülkelerde, tarımın milli gelir içerisindeki payı oldukça düşüktür (mesela ABD'de %2), üçüncü dünyada hayli yüksektir (Türkiye'de %14 -Yıl 2001-).

Bu ülkelerde kadınların % 97'si fiziki baskı görüyor. Üçüncü dünya ülkelerinin bilim ve teknolojiadaki durumları da oldukça geridir. OECD'nin belirlediği ilkelere göre, bir ülkenin bilim ve teknolojiye önem verip vermemesi Ar-Ge (Araştırma-Geliştirme) harcamalarının, milli gelirdeki payı ile, on bin kişiye düşen Ar-Ge personel sayısı ve yayınlanmış bilimsel makale sayısı ile belli olmaktadır. Bu oran gelişmiş ülkelerde % 2-3 arasında seyretmesine rağmen, gelişmemiş ülkelerde ancak binde 6-7 civarındadır (Mesela, Fransa'da % 2.1, ABD'de % 2.7, Güney Kore'de % 6 dır. Buna karşılık Türkiye'de % 0.6)¹.

Bu tablo diğer sahalarda da "SOS" vermektedir. Mesela, sağlıkta, beslenmede, çocuk yaşta iş sahalarna atılmada, istihdam yaratamamada, tinerici-balici çocuk dehşetinde, beyin göçünde vs. gerçekten içler acısı bir durumla karşı karşıyayız. Hindistan, Pakistan, Çin, Filipinler, Fas, Cezayir, İran, Nijerya ve Türk Cumhuriyetleri (Türkiye dahil) beyin göçü vermekte başı çekmektedirler.

Bu ülkeler yüksek ölçekli düşünürler grubundan mahrum. Düşünce, eyleme hâkim değil bu coğrafyada. Sokak, anarşi sisteme hâkim. Herhangi bir güç, istediğinde bu ülkeleri, sokakla-anarşi ile karıştırabiliyor, sisteme hâkim olabiliyor. Dolayısıyla ihtilaller, yokluklar düzensizlikler, kırılmalar hâkim bu dünyada. Bunlar kendileri olamıyorlar, bu yüzden de özgürlüğü kavrayamıyorlar. Daha çok liberal kapitalizme renk katarak kendilerini meşrulaştırmaya çalışıyorlar. Buna rağmen "öteki" olmaktan kurtulamıyorlar. Zenginleriyle fakirleri arasındaki uçurum kısa zamanda kapatılamayacak kadar açık. Bir demokrasi oyunu oynanıyor bu ülkelerde. Demokrasi bu dünyayı ezmede bir vasıta olarak kullanılıyor. Partiler iktidar oluyor, muktedir olamıyor. Çünkü kararlar başkalarınınca, bu oyunu oynatanlarca veriliyor. Bu yüzden zenci şair Langsten Hughes;

"Yemin olsun Tanrı'ya
Anlamış değilim hâlâ
Niçin demokrasi herkes demektir de,
Ben demek değildir"²

Hâlbuki 1998 yılı Nobel ödülü sahibi Amartya Sen, NPQ dergisine verdiği mülakatta (Sonbahar 2000) "20. yüzyılda en önemli gelişmenin demokrasinin öne çıkması olduğunu" vurguluyor ve yoksul ulusların ancak demokrasi yoluyla yoksulluktan kurtulabileceklerini ifade ediyordu³.

Öyleyse üçüncü dünya ülkeleri demokrasi yerine onun sanısıyla uyutulmakta ve fantomlaşmış idarelerin eline verilerek sadece acıları artırılmakta. Görüldüğü gibi, bu dünya büyük ıstıraplar, dertler içerisinde kendinden ve sahip olduklarından habersiz. Ken-

¹ Emrah Gümrah; *Ne Kadar Muasırlaşabildik*, 80. Yılında Cumhuriyet, Güncel Yay., İstanbul 2003, s. 62-63, 02,121.

² Z. Serdar, *İslam Medeniyetinin Geleceği*, çev.: B. Aydın, İnsan Yay., İstanbul 1986, s. 82.

³ E. Manisalı, *Yirmibirinci Yüzyılda Küresel Kıskaç*, Otopsi Yay., İstanbul 2001, s. 30.

dine yabancılaşmış, güvenini yitirmiş, kırılmış, yorulmuş bir şura sahip. İşin garibi batının, onlar hakkında şemalaştırdığı modelle kalkınabileceğine inanmakta, bu durumun, hakim dünya sisteminin tabii bir sonucu olduğunu anlayamamaktadır. Hele bu dünya görüşünün arkasındaki felsefeye hiç nüfuz edememektedir. Çünkü henüz diri, esaslı, kavrayıcı bir şura erememiştir.

İşin sadece bir cephesidir içerisinde bulunulan dünyaya ve kendine bakmak. Diğer cephesi ise, bu dünyayı ve içerisinde bulunulan şartları da önemli ölçüde tayin eden dünya sistemidir. Buna da bakmak zorundayız.

Dünya Sistemi

Günümüz dünya sistemi Batılı değerler üzerine kurulmuş bir sistemdir. İbn Haldun, medeniyetleri küçük bir azınlığın kurduğunu söyler. İçerisinde bulunduğumuz dünya sistemi de köklerini Yunan Felsefesi, Roma Nizamı ve Hıristiyanlık Ahlakı'ndan alır. İlk hamlelerini sanayi devrimiyle kazanan bu anlayış, Reform ve Rönesans'la arınır, bilme dayalı önemli bir boyut kazanır, Aydınlanmayla da "akıl-bilim-gelişme" paradigmasına oturur. Bu sistemin pek çok özelliğinden bahsedilebilir. Ama bu çalışma açısından iki temel rüknü önemlidir. İlki, bu sistem bir gücü temsil eder ve işleyişini bu güce dayar. İkincisi de, gelişimini büyük ölçüde sömürüye dayar ve bunu sürdürür. Bu yüzden günümüz dünyası iki farklı grupta mütalaa edilmektedir. Birincisi, bu gücü temsil eden dünya ki, bunlar "gelişmiş" ülkeler diye bilinir. Diğeri de, bu tarife göre "gelişmemiş" ülkeler yahut "üçüncü dünya" olarak adlandırılır. Bu, önceki bölümde ele aldığımız dünyadır. Her iki dünya arasındaki fark, hangi açıdan bakılırsa bakılısn korkunçtur.

Meselâ, 1993' den beri dünya kaynaklarının 4/5' i, nüfusun 1/5' inin elindedir. Bu oran dahi giderek yoksulların, üçüncü dünyanın aleyhine seyretmektedir.

"...Çin hariç tutulduğunda günde 1 dolardan az bir gelire sahip yoksul nüfusun dünya nüfusuna oranı 1993'de % 24 iken, 1998'de %26.2'ye çıkmıştır. Afrika sahrası nüfusunun % 36'sı, Güney Asya'nın % 47'si, Zambiyalıların % 85'i, Madagaskarlıların % 72'si, Brezilya ve Çinlilerin % 33'ü günde 1 dolardan daha az bir gelirle geçinmek durumundadır... Hülâsa gelişmekte olan ülkelerin nüfusunun % 25'i yoksul ve bunların 1.300 milyonu günde 1 dolar altında bir gelirle geçinmek zorundadır."⁴

Bunlar bilinen şeyler elbette. Yine de bir örnek daha vereceğim: 1965-1995 yılları arasında dünya nüfusunun en zengini olan % 20'lik kitle, toplam gelirini % 80'den % 86'ya çıkarmıştır. En yoksul kitlenin geliri ise bu tarihler arasında % 2.3'den % 1.3'e düşmüştür.... Human Development Report (İnsanî Gelişim Raporu) 2000'e göre dünya nüfusunun en zengin % 20'lik kısmı dünyadaki toplam gelirin % 86'sına, % 60'lık kısmı % 13'üne, en fakir % 20'lik kısmı ise toplam-gelirin sadece % 1'ine sahiptir⁵.

Burada büyük düşünür, şair Necip Fazıl'ın

"Bu taksimi kurt yapmaz Reis olsa kuzuya,

Yaşasın kefenimin kefilî karaborsa" tespitini ifade etmeden geçemeyeceğim.

⁴ R. Özey, "Yoksulluk Coğrafyası", *Yoksulluk I*, Deniz Feneri Derneği, İstanbul 2003, s. 137-139.5.

⁵ E. Erken, "Dünya Sistemi ve Yoksulluk İlişkisi", *Yoksulluk I*, s. 311.

Üçüncü dünyanın bu hali bütün sektörler, sahalar daha doğrusu top yekûn hayat kalitesi açısından caridir.

Bu tabloyu var eden esas etken sistemin felsefesidir, bakış açıdır. Bu bakış açısı, felsefe diğerlerine, moda tabiriyle "ötekine" acımaz. Onun derdiyle dertlenmez. Onun yarasına merhem olmaz. Aksine gücünü onu ezme, sömürme, dışlama, kontrol etmek için kullanır. C. Meriç, bu durumu Alman iktisatçı ve sosyologu Sombart'a atfen derinliğine, tüm boyutlarıyla resmeder. Sombart, "biz bir Babil kulesinde yaşamaktayız. Kule kurulmaya devam ediyor. Modern çağa (XVII. yüz yıl) gelinceye kadar milli ekonomiler hâkimdi. Her ülke kendine göre yapılanmıştı. Serbestti ve ihtiyaçlarına göre bir düzen kurmuştu. Modern düşünce liberalizm libasıyla başka bir düzlemde bir dünya tasavvur eder. Burada, tayin edici esas güç, artık devletler değildir, ferdi çıkarlardır. Ekonomi de artık tek merkezli olacaktır. Ve bu merkez Avrupa'dır. Avrupa bu anlayışıyla diğer ülkeleri konumlarına göre üretim ve tüketim koşar. Bilim ve teknoloji bu merkezin emrindedir. Yönlendirme söz konusu bu güçle yapılır. Üretim de, tüketim de yeni bir vizyonu, konsepti ifade eder. Eski yapı, diğer ülkelerin tüm düzenleri değiştirilir. Bunun için dünya ekonomisi yeniden düzenlenir. Yeni bir iş bölümü yapılır. Tabiat şartları dikkate alınarak her ülkenin üretebilecekleri tayin edilir. Meselâ, Brezilya kahve, Birmanya pirinç, Küba şeker kamışı vs. Bunun için gereken iktisadi sosyal şartlar; muhatap ülkelere zorla yerine getirtilir. Meselâ yollar yaptırılır. Ham ve mamul madde alımı gerçekleştirilir. Ülkeler bu doğrultuda zorla değişime uğratılır. Meselâ, Hindistan'ın doküma sanayi İngilizlerce felç edilir. Aynı şekilde Mısır perişan edilir, vs.

Evet, metot, usul baskıcı, emredici, kontrol edici ve yönlendiricidir. Bu, bugün de geçerlidir. Güç, ABD'ye kaymış, usuller daha da geliştirilmiştir.

Artık, bu güç;

-BARIŞ

-İNSAN HAKLARI

-HÜRRİYET VE KREDİ türü usullerle gelmekte, böylece daha insanî oldukları ka-naatini uyandırmaya çalışmaktadırlar. Ama tüm bunlar eski sistemin devamını sağla-maktan başka bir işe yaramamaktadır.

Paranın, faizin, yer altı ve yer üstü kaynaklarının aktığı bu merkezler, bu yolla büyük ve gelişir. Sistem böyle teşkilatlanır ve işler.

Neticede nereden bakılırsa bakılıns şöyle bir dünya ile yüz yüze gelinir:

- Zenginler-Fakirler,
- Borçlular-Alacaklılar ve
- Ezenler-Ezilenler vs.

Bütün bunlar, şöyle bir içtimai yapı oluşturur:

Mutsuz, huzursuz, birbirini sevmeyen, kökünden kopmuş insanlar. Oraya, buraya dağılan tutarsız yığınlar. Bağımlı milyonlarca sefil insan. Marks buna proletarya diyor.

Dünyaya bir de bu gözle bakın!

Etrafımıza bakın!

Büyük şehirlere bakın!

Ne görüyorsunuz?

Yığınlar!

Huzursuz, kimsesiz açlar, sefiller!

İşte Batı, bugün bunları ehlileştirmeye çalışıyor! Toplum mühendisliği böyle bir zaretten doğdu. Toplum mühendisliğinin iki önemli aracı aydın ve topyekûn bir aynileştirme olgusudur. Aydın, bir üs oluşturuyor. Sadece "ben bilirim, siz bilemezsiniz" diyor. "Dinleyin", "susun" diyor. Aynileştirme ise, bir değer kırma hadisesidir. Kendini merkeze alma, diğer dünyaları önemsiz olarak görme, onları hiçe saymadır. Yaşayacak olan varsa o da "biziz" mantığını yüceltmedir. Burada varlık, varoluş, güce-servete indirgeniyor. Hiyerarşideki yeriniz, sahip olduğunuz mala, servete ilişkindir. Bütün bunlarda otorite, yönlendirme merkezileştirilir, toplumlar-milletler, dolayısıyla fertler kendi dışlarındaki bir merkeze, güce çekilirler. Nihayetinde bu bir güçlüler, güçsüzler savaşına dönüşmüş olur. Marks, bu yüzden tarihi, bir sınıflar savaşı olarak görmüş. Ama aslında sınıflar arası savaş bu anlamda modern çağa mahsus. Ve hazin olamı bu olguda, Batı menşeli modern devletin de, bir din olarak Hıristiyanlığın da hep güçlüünün yanında yer almış olmasıdır.

Bu tablo gücün eseridir. Onun kullanımının neticesidir. Falk'a göre " ... Batının bu hegemonyası onun siyasi, ekonomik ve hatta kültürel unsurlarının fevkindedir."⁶

Şüphesiz bütün bunlar çok önemlidir. Ancak, bunlar insan eliyle icra edilmektedir. Öyleyse bu tablo aynı zamanda insanın eseridir. İş bu noktada düğümlemektedir. Bu nasıl bir insandır ki, hiçbir çekince, ıstırap, acı duymadan bütün bunları yapabilmektedir. Bu insanın nasıl yetiştirildiğini anladığımızda, yeni bir insanın inşası mümkün olacak, dolayısıyla yıkıma set çekilmiş, durdurulmuş ve önlenmiş olacaktır.

Modern İnsanın İnşası

Bunun temelleri 16. ve 17. yy'de atılır. Bu dönemde vukuu bulan şey, modern bilim anlayışıdır. Bugünkü kökten değişim bu anlayışla başlar ve gelişir. N. Copernicus'la (1473-1543) başlayan bu çalışmalar, J. Kepler (1571-1630), G. Galileo (1564-1642) ve S.İ. Newton (1642-1727)'la zirveye ulaşır. Önemli bir metot ve buna dayalı kâinat tasviri de R. Descartes (1596-1650) tarafından hazırlanır. Bütün bunların detaylarına girilmeyecektir. Ne var ki, tüm bu çalışmalarla artık insan, tabiat ve Tanrı 'ya ilişkin bakış açıları değişir. Yeni bir kâinat anlayışı, yeni bir paradigma oluşur. Ortaçağın kozmolojik, ontolojik ve epistemolojik anlayışı kökten bir değişime uğrar. Bu devrimlerle ortaya konulan, tabiatın dilinin keşfidir. Bu matematiktir, niceliktir, deneydir. Tabiat artık bu dille okunacaktır. Kâinat bize bu yolla ne olduğunu fısıldayacak, sırlarını ifşa edecektir. Nitelik, bu anlayışta her hangi bir şey sayısala indirgendiği ölçüde vardır, gerçektir. Değilse bilim dışıdır, saadet dışıdır. Sayıya, hesaba, niceliğe gelmeyen, bu yolla ifadesi mümkün olmayan şeyler-hususlar-nesnelere gerçek dışıdır, sadece zihinsel tasarımlardan ibarettir.

Hâlbuki Ortaçağ'da bilim bir vergiydi. İlahi kaynaklıydı. Her şey Tanrı 'nın elinden çıkmıyordu. Organik bir tabiat anlayışı hâkimdi. İnsanlar, çevre-tabiat kısaca her şey bir-

⁶ R. Falk, "Sahte Evrensellik ve Dışlamanın Jeopolitiği: İslam Örneği", Divan, çev.: F. Bayram, İstanbul, 1998/2, s. 101

birleriyle ilişkililiydi. Böyle bir evren anlayışında her şey birbiriyle uyum içerisindedir. Bu anlayışta, yani organik tabiat görüşünde hikmet de içkindir. İnsan bu hikmeti keşfetmeli, idrak etmelidir. Bilim de Yaratıcı'nın yüceliğini ortaya koymakla, organik uyumu, hikmeti keşfetmekte görevlidir. Ortaçağ, bu yönüyle ebediliğe ayarlıdır. Dünyanın geçiciliğini vurgular.

17. yy devrimiyle tüm bu paradigma değişir. Artık tabiat bu vasıflarından soyulur. Ve Ortaçağ'da olduğu gibi o "tabiat ana" da değildir. Vahşi doğadır. Ölçüye-tartıya gelen bir kitledir. Onda herhangi bir kutsiyet de yoktur. Kurtuluş ebediyette değil, dünyadadır. İlerleme, tekâmül insanları yeryüzü cennetine kavuşturacaktır.

Böylece dünya bütün kutsiyetini kaybeder, insan da tahtından indirilir. Artık yeryüzünde Tanrı'nın temsilcisi değildir. Belki tanrılaşma yolunda bir yaratıktır⁷.

Bu olgu çok boyutludur. Olan-biten bunlardan ibaret değildir. Elbette bütün bunların detayları bu makalenin sınırlarını aşar. Ama tüm bu olup-bitenlerde merkezi rolü oynadığına inandığım bilgi anlayışı, bilgideki değişim bu paradigmanın en önemli boyutudur. Bu yüzden bilgi üzerinde duracağım.

Modern İnsan ve Toplumun Dibindeki Temel Belirleyici Olarak Bilgi

Bilgiyi öncelemem, onun üzerinde durmam önemine binaendir. Çünkü tüm oluş ve yapılanmaların özünde bilgi yatar. Bilgiye dayanmayan her hangi bir tanıma, tasvir, betimleme vs olmayacağından, yeni bir inşa da olamaz. Çünkü ele alınan kavram, nesne, insan ve her ne olursa olsun, onun ne olduğu açıklanmadıkça, neye yarayacağı, kullanımını vs tayin edilemez. Bu yüzden bilgi tüm bunların kullanımını belirleyen ana kaynaktır. Üstelik bilginin kullanımı sırf bir kereye mahsus da değildir. Dahası, insanın ve toplumun vs dönüştürülmesi de bilgi sayesinde. Nitekim tarım toplumundan sanayiye geçiş, bilgideki değişim ve gelişimle olmuştur. Makinenin işe, üretime tatbikiyle de üretim felsefesi değişmiş ve yeni bir dünya açılmıştır. Aslında bu üretim felsefesi modern toplumun da belirleyicisi olmuştur. Modernizmin aşılışı olarak kabul edilen post-modernist yapılanma da, anlayış da bilgideki değişimle ortaya çıkmıştır. Bilgi, artık bir meta, bir mal olarak görülmüş, böylece modern üretim ünitesi, bileşenleri ve anlayışı değişmiştir. Bilgideki incelik, çok boyutluluk, birikim yeni bir dünya getirmiştir. Sanayi paradigması bu anlayışla aşılar. Artık üretilen, toplanan, işlenen, depolanan, gerektiğinde kullanılan bilgidir. Sanki sanayideki malın yerini bilgi almıştır. Kol işçisinin yerine de kafa işçisi, bilgi işçisi geçmiştir. Böylece üretimden, tüm ilişkilerin tayinine kadar, her ne ki söz konusu edilir onun dibinde bilgi yatar. Haliyle bilginin üretimi çok daha kaliteli bilgi işçilerince, ihtisas elemanlarınca sağlandığı gibi, planlaması, kontrolü ve kullanımını da bunlarca sağlanır. Dolayısıyla toplum bilgi merkezli bir yapıya, ondaki gelişmelere göre şekillenir. Bilgi ve beceri de bu tür toplumlarda çok daha değerli bir hale gelir. Böylece toplum da bilgi ve becerilerine göre insanlara imkânlar bahşeden bir yapılanma kazanır. İşte tüm örgütleri bu anlayış etkiler ve dönüştürür. Dolayısıyla böyle bir toplumda mikro işlemciler, devreler, dijital teknoloji, elektronik yapılanma vs bir

⁷ N. Tozlu, *Eğitim Felsefesi Üzerine Makaleler*, Elis Yay., Ankara 2003, s.176- 181

bilgi endüstrisi oluşturur. Bilgi işleme merkezleri, iletişim, bilgi iletişimi vs en hızlı bir şekilde ve çok boyutlu olarak akar, yayılır, benimsenir, kullanılır ve tüm toplumsal yapıyı değiştirir. Bu olgu, ulusal sınırlarla tayin edilemeyen, bu sınırlara hapsedilemeyen, sınır tanımayan bir olgudur. İşte bizler böyle bir dünyada yaşıyoruz. Bunu kuran insanla, toplumla karşı karşıyayız. Ve bu eğitimi sağlayan güçlerle.

Bütün bunlarda ihmal edilen, dikkate alınmayan yahut isteyerek bastırılan, reddedilen bir şeyler var. İnsan ve toplumun kırılışı, çeşitli çağdaş sorunlarla boğuşması bu ihmal yahut reddedilen yüzündendir. Bilginin sebebiyet verdiği bu dengesizliğe eğilmek gerekir.

İnsan Fıtratını İhmal Yahut Dengenin Kayboluşu

İnsan fıtratı bir denge üzerinedir. Ruh ve madde bileşenlerinin dengesi. Akıl ve gönül dünyasının dengesi. Tecrübe ve teoriya dengesi vs. Ancak, baştan beri tahlil edilen anlayış ve yapılanmayla bu denge bozuldu. İnsan fıtratı eğildi, büküldü. İnsanın bütünlüğü parçalandı. Böylece gerçek insan kayboldu. Dolayısıyla insanın toplumsal, ferdi ve idarî ilişkilerindeki ölçü, samimiyet de nihan oldu. Bütün bunların bilgi anlayışıyla, modernizmi inşa eden bilginin tek yanlı oluşuyla hasıl olduğu inkar edilemez bir gerçektir.

17. yüzyılda Copernicus, Kepler, Newton, Galileolarla yapılan tabiatın dilinin keşfiydi. Bu dil nicelikti, sayıydı, ölçüp tartmaktı. Yani matematikleştirme idi. Matematik-fiziki bilimlere dayalı bu anlayış, elbette maddi olanda, böyle bir dünyada önemli başarılarla yol açtı. Ne var ki, bu anlayışın insana ve topluma uygulanması, sadece bunun dibindeki akla rasyonalizme, deneye-gözleme dayanılarak gerçekliği ifade etme usulü modernizmi doğurdu, ama onunla gelen bunalıma mani olamadı. Bugün bu akılcılığın insanlığın hayrına kullanılmadığı yönünde güçlü itirazlar var. Çünkü bu anlayışta bizi tayin eden, yani insanı, toplumu tanımlayan bizzat insanın, toplumun yapısından gelen verilerin tümü değildir. Ölçülebilendir. Sayısala indirgenebilendir. Maddi olanlardır. Objenin bilgisi esastır. Kuşatıcı olan suje değil objedir. Objeden bakılarak tanımlıyoruz. İnsani olanı, arkasındaki dünyayla, eşya dünyasıyla tanımlamak, duyular dünyasının bilgisini esas, gerçek kabul etmektir.

Sadece duyulara bağlı bilgi "öz"ün bilgisini veremez. Bu, fenomenlerin bilgisini, görünüşlerin bilgisini verir. İnsanı, beş duyuyla sınırlar. Böylece hayat bir mekanizme indirgenir. Dolayısıyla sınırlandırılır. Dünya ile sınırlandırılan insanın, sonsuzluk ve ölümsüzlük özlemleri de dünyaya kapatılmış olur.

Bilgide tek otorite beş duyuya, sadece beşeri olana bağlanınca vahiy, Mutlak'tan gelen, Mutlak'ın bilgisi reddedilir. Asıl felaket böyle başlar. Çünkü vahiy bilgisiyle insan fıtratını dengede tutma imkânına sahiptik. Bunun reddi, gerçek bilginin hesaba katılmaması, tek ve sarsılmaz otorite olarak dünyevî olanın kabulünü getirir. Böylece tüm ilişkiler beşerî-duyusal olanın bilgisine göre tanzim edilir. Bunun dışında her hangi bir otorite kabul edilmez. Mutlak hakikat, Nihai Gerçek görülen dünya adına reddedilir. Bu, bütün bir aşkın âlemi, ideal olanı, ruh dünyasını, gönül dünyasını, irfanı vs yok saymadır. Aşlında madde, insanın bir yarısıdır. Onu elbette inkar edemeyiz. Akıl da insana mahsustur. Onun da verilerini, yaratıcılığını, tanzim gücünü yok sayamayız. Ama bunla-

ra rağmen, insanın diğer yarısını da hesaba katmadan edemeyiz. Hele, bunlar adına Mutlak'ı, vahiy bilgisini görmezlikten gelemeyiz. Çünkü insanlığın bugünkü ıstırapının kaynağı, bu dengenin dünyevî olan adına bozulmasıdır. Dahası insanın da bir obje olarak, sadece bir obje olarak kabulünü hazırlayan bu yanlış bilgi anlayışıdır. Objenin merkezleştirilişi, tek ve yegâne otorite olarak dünyevî güçlerin kabulünü getirir. Artık insana, topluma, devlete bu güçler hâkimdir. Yani, ego, para, çıkar, silah vs. gibi güçler asıl yöneten ve yönlendirendir. Güç, başka hiçbir otorite tanımaz. İnsan bu güçlerden hangisine sahip ise, hep egosunu tatmin yönünde bunu yahut bunları kullanır. İnsanları, yani diğerlerini de birer nesne olarak görür. Onları gücüne güç katmak için birer araç olarak kullanır. Burada artık erdem, zekâ, şefkat, başkasını anlama, irfan, acıma vs. gibi insanı duygulara yer kalmaz.

Âdalet, âdil olma da bu tür bilgiyle doğrudan ilişkilidir. Şöyle ki, âdalet bir şeyi doğru yere koymaktır. Bu, o şeyin doğru veya gerçek bilgisini gerektirir. Doğru yere koymak, diğerleriyle doğru bir ilişkilendirmeyi de içerir. Sadece görüntüler bilgisi gerçek ve yeterli bilgi değildir. Dolayısıyla sırf bu bilgiyle şeylere ilişkin muamele, doğru bir muameleyi ifade edemez. Böylece yanlış ve eksik bir yerleştirme, konumlandırma yapılır. Yanlış yerleştirme, yanlış tasarrufta bulunmayı getirir. Böylece âdil olunamaz, haklıya hakkı verilemez. Bu, aynı zamanda bütün etkili silahları egoizmin emrine sokmaktır ki, İslâmî literatürde böyle bir muamele hem kendine hem de başkalarına, eşyaya ve insana zulüm olarak görülür.

Bütün bunların küreselleşmeyle nasıl bir ilişkisi olabilir diye düşünüldüğünde, ilk söylenecek şeyin bu dünyayı hazırlayan anlayışın, gücün küreselleşmenin de arkasında olduğudur. Öyleyse çok kısa olarak küreselleşmeye de göz atmamız gerekir.

Küreselleşme Nedir?

Küreselleşme çok farklı şekillerde anlaşılmakta ve anlatılmaktadır. Modernizm, batılılaşma, çağdaşlaşma vs gibi. Bu konuda önemli eserlerden biri 1964'de yayınlanır. Marshall McLuhan, bu eserinde yani *Understanding Media The Extention of Man*'de "Küresel Köy" (Global Village) tabirini kullanır. Yazar, küreselleşmeye karşı gelmeyi de gericilik, gelişmemişlik olarak tarif eder⁸.

McLuhan'ın eserindeki anlama dikkat ettiğimizde, küreselleşme insanın ve toplumun yereli aşması, dışa-dünyaya açılması olarak görülebilir. Ne var ki, küreselleşme böyle masum, nötr dünya çapında iletişim ağlarıyla kurulan ilişkilerin ötesinde bir anlama sahip. Olan-bitene bakıldığında, insanların ve toplumların daha özgür, daha insanı, daha mutlu bir hayata kavuşmadıkları görülür. Nimetlerin paylaşımına 3. Dünyanın katılmadığı, dışlandığı, bu yüzden bu dünya insanların tahrik edilen umutları, özlemleri inkisara dönüşür. Göçlerle dalgalanan yoksullar aslında beklediklerini bulamazlar. Belki de pek azı birtakım özlemlerine kavuşabilir. Diğerlerini de, yani yerlerinde kalan ve sosyal-ekonomik yapıları imkân vermeyen toplumlarda da kavgalar, çekişmeler, ihtilaller sürüp gider ve netice büyük tatsızlıklar, umutsuzluklar ve düş kırıklıklarına dönüşür. Bu

⁸ D. Hocaoğlu, "Küreselleşme, küresel köy, küresel yağma ve küresel yoksulluk" *Yoksulluk I* s.288.

sanayileşmeden beri durumun değişmediğini, zengin-fakir, gelişmiş-gelişmemiş diye nitelenen her iki dünyanın durumunun değişmediğini gösteriyor. Öyleyse küreselleşmeye küreselleşen sadece sefalettir. Küresel kanallarda gücün buyruğu, değerleri ve dünyası dolaşmakta. Dünyadaki refah, servet; oluşturulan kurum ve kuruluşlarla, organizasyonla sürekli güç merkezlerine akıtılmaktadır. Sözelimi çok uluslu şirketler (ÇUŞ) bu serveti, üretimi paylaşmakta, bunun değişmezliği yönünde stratejiler üretmektedirler. Mesela 1997'de General Motors'un yıllık kazancı 133 milyar dolardır. Ve bu servet, dokuz devletin gayri safi milli gelirinden daha fazladır (Bu devletler, Pakistan, Bangladeş, Uganda, Kenya, Tanzanya, Etiyopya, Zaire, Nijer ve Nepal'dır). Dünyanın en zengin 200 kişinin sahip olduğu servet, en fakir 48 ülkenin gelirinden daha fazladır. Zengin ülkelerde kişi başına düşen 27 bin dolara karşılık fakir ülkelerde bu, sadece 430 dolardır.

Bu tablo, küreselleşmeyle yoksul dünyanın, 3. Dünyanın durumunun değişmediğini, zor değişebileceğini gösteriyor. Çünkü küreselleşmede sadece güç merkezleri -güçlü devletler- çok uluslu şirketler gerçek manada özgür ve egemen olabiliyorlar. Diğerleri, bunların buyruklarına hazır kıtalar olarak dizayn ediliyor. Bu anlayışta bütünüyle dışlanan da İslâm dünyasıdır. Kökeni Vestfalya Anlaşması (1648)'na kadar çıkan bugünkü dünya sistemi, temelde küresel, egemen, seküler ve sınırlı (güç nerede, hangi devlette merkezleşmişse onu yahut bunların bir birlikteliğini. **N. Tozlu**) bir devlet anlayışını simgeler. Falk, şimdilerde küreselleşme olarak takdim edilen bu olguyu, "sahte bir evrensellik" olarak tavsif eder ve gayesinin Batı medeniyetinin hegemonyasını gizlemek için kullanılan bir maske olduğunu vurgular. Yazar devamla, halbuki gerçek evrensellik, belli başlı dünya medeniyetlerinin hakkaniyete dayalı katılımını temin edecek normlara ve usullere dayanan bir dünya düzeni oluşturulmasında aynılıklara yer verdiği gibi, farklılıklara da imkân tanır⁹, der.

Bu manada genelde 3. Dünya, özelde İslâm dünyası katılım hakkından mahrum edilmiştir. Haliyle böyle bir sınırlama hem dünya sistemi hem de 3. Dünya ve İslâm dünyasında pek çok problemlerin doğmasına yol açmıştır. Meselâ, uluslararası toplumun değer temellerinden biri insan haklarıdır. Bu söylem Falk'ın ifadesiyle Batı hegemonyası yüzünden büyük ölçüde lekelenmiştir... İslâm tehdidine tarihi, siyasi vs köklere gönderme yapılarak onun medeni kimliği ve farklılığı bastırılır. İslâm'ın bir tehdit unsuru olarak algılanması esasta günümüz Batı hegemonyasına ve medeniyetine yegâne meydan okumanın İslâm'dan gelmesinden ileri gelmektedir. Sömürüye, âdaletsizliğe alternatifler sunun İslâm medeniyeti, sömürü düzenini tehlikeye sokacağı düşüncesiyle bastırılmakta, lekelenmek istenmektedir.

Bütün bunlardan dolayı küreselleşme şöyle tanımlanmaktadır:

1. Batılı hâkim gücün dünya ölçeğinde yaygınlık kazanması, kazandırılmasıdır.
2. Eski paylaşım sisteminin meşrulaştırılması, emperyalizmin daha yumuşak, daha kabul edilebilir bir tarzda sunulmasıdır.
3. Küreselleşmeyi yeni bir çağ, ama endüstrileşme, modernleşme, postmo-

⁹ Falk a.g.m., s.107.

derleşmeyle gelen çağların, anlayışların bir uzantısı olarak da görenler vardır.

Görülüyor ki, küreselleşme her hangi bir akım değil, çok boyutlu bir olgu. Egemen gücün Vestfayla'dan itibaren ikame etmeğe çalıştığı bir dünya düzeni. Arkasında muaz-zam bir güç ve bunu eyleme taşıyan bir felsefe var. İki önemli araca dayanıyor: Pazar ekonomisi ve iletişim teknolojileri. Pazar, rekabete açıktır. Üretim yeteneğine, icada dayanır. Dibinde yaratıcılık yatar. Ferdietçi, dolayısıyla özgürlüktür. Aklilik ve liyakat, pazarda tecelli eder. İşte bu pazarda var olmadıkça, çağımızda var olmak müm-kün değildir. Pazar, eski yapıları, anlayışları çözmekte, sınırları kaldırmakta, değerleri değiştirmektedir. Kendi ilkeleri üzerine işlemektedir. Pazarın ilkeleri verimlilik, kalite, az harcamayla çok ve sağlıklı üretim yapmaktır.

İletişime gelince, bütün bunlar, imkânlar, imajlar, albeniler yükleyerek en ücra köşe-lere kadar taşımak da onun işlevi ve görevidir. İzleyicilerin bilinçleri, ayarlanır, hazırla-nır ve pazarın üretimiyle doldurulur. Onların değer dünyaları, inançları çözülür. En tehlikelisi de gerçeğin yerine simülasyonlar ikâme edilir. Bu yüzden McLuhan, "mesaj aracın kendisidir" der. Fertler böylece kendilerinden koparılır. Kendilerine, dünyalarına yabancılışır. Böylece onlara kolayca sahip olunur.

Bütün bunlar ekranların arkasındakilerce hazırlanır. Onların anlayışına göre dizayn edilir. Bu yüzden, A. Huxley, "Şimdiye kadar bunca çok, bunca azın elinde olmadı" der. İşveç parlamentosundan bir hanım milletvekili de "Marks yaşasaydı, Das Kapital'i değil de, 'Die Information' u"¹⁰ yani bilgiyi-iletişimi yazardı der.

Söz konusu tüm bu gelişme ve değişimlerle yeni bir dünyaya, farklı bir hukuki ve siyasi yapıya, sisteme vücut verilir. Bu anlamda küreselleşme yerelleşmeyi teşvik et-mekte, ulus devletleri, onların yapılanmalarını çözmektedir. Böylece 3. Dünya kabilele-re, fertlere kadar ayrıştırılır. Dolayısıyla hegemonik güç, karşısında onu sınırlayacak büyük-güçlü oluşumlara fırsat tanımaz. Böyle bir gücün karşısında fertlerin, küçük grupların her zaman aciz olduğu bilinir. Bu bakımdan o bir yapı-bozum-çözüm hareke-tidir. Bütün bunlardan dolayı Giddens, AB 'yi bile azalan ulus devletin gücünü telafi etmeye yönelik bir uluslar üstü örgüt olarak görür¹¹. Şimdi eğitime gelebiliriz.

Yeni Bir Şuurun İnşasında Eğitime Düşen

İkbal, başlangıçta çizilen iki dünyayı derinden duymuş olacak ki, çıkış yolunu şöyle resmeder:

"Brahman mabedin eşiğinde uykuya dalmış,
Müslüman camiinin Kemerleri altında kaderine ağlar.
Ne Doğuya dön yüzünü ne de Batıya,
Yaratılışın seni her geceyi, gündüze çevirmeye çağırır
Karanlıktan aydınlığa çıkmada, rehber yaratılışındır"

Böyle bir oluş karşısında bize düşen ruhun kurtuluşuna yönelik inşadır. Bu bağlam-da eğitimin amacı da, insan ruhunun kendini kaybetme pahasına dünyayı elde etmeye yönelik eylemini, istekliliğini dengelemektir. Gerek dinler gerekse felsefeler, ahlâklar

¹⁰ N. Avcı, *Enformatik Cehalet*, Kitabevi Yay., İstanbul, 1999, s. 135, 149-150

¹¹ A. Giddens, *Sosyoloji*, çev.: H. Özel-C. Güzel, Ayraç Yay., Ankara 2000, s. 375.

bu gibi durumlarda insanın eyleminin, yöneliminin kontrolü ve yönlendirilmesiyle her zaman meşgul olmuşlardır. Demek ki, tüm silahlarımızı bu inşada, ruhun-şuurun yeniden inşasında kullanmak durumundayız. İnsanın egoizmi büyütülür, bataryaları sadece sahip olma hırsıyla, dünya ile doldurulursa başlangıçtan beri sayıp-dökülen problemlerle, birbirine zıt dünyalarla karşılaşılır. Tüm bunlar insanın eseridir. Ama fitratı bozulan bir insanın. Bu yüzden ne Doğu, ne de Batı çare. Fitratı dengelemek, yerli yerine oturtmak bütün mesele. Eğitim burada devreye girer ve yeni bir şuurun inşası görevini yüklenir.

Benlik, insan hayatının bütün düzenlemelerinin temeli ve merkezidir. Eylem benliğin, benliği kuran şuurun atılımıdır. İnsanın kendini kurması, tanınması, eyleme geçmesi nispetindedir. Eylemle bütünüyle insan kendini ve etrafını değiştirir. İقبال 'in deyimiyle "en yüce kaderini gerçekleştirir. Yoksa vazgeçme, teslim olma, feryat etme ve sadece düşünme yoluyla değil"¹².

Bütün bunlardan dolayı canlı, diri, kaderini yanlış anlayıp cami kemerleri altında ağlama yerine, sürekli değerlendirmeler yapabilen bir şuur, böyle bir şuura sahip insanları yetiştirmek zorundayız.

Bu, baştan beri yapılan şu tahlille, canlı-diri bir şuur inşaatmenin bilgi merkezli bir yetiştirme felsefesine dayanması gerektiğini ortaya koyar. Modern insan ve dünyanın dibinde bilgi yatıyordu. Hatta bugüne kadar gelen değişim ve gelişimin de. Ancak bu bilgi, "öz"ün bilgisi değildi. Aksine kabuğun, duyularla sınırlı bir dünyanın bilgisiydi. Bu yüzden küllî insanı veremiyordu. Parçalı, daha çok eşyayla ilişkiyi esas alan, ona sahip olma hırsıyla donanmış bir insanı, tabiri yerindeyse yarım insanı resmediyordu. İndirgemeci olduğu için gerçeği, insan fitratını indirgemiş ve bozmuştu. Şuur burkmuş ve sakatlamıştı. Bu yüzden modern İnsan doğru değerlendirmeler yapamıyor, dünyada ebedileşmek istiyordu. Sonluda sonsuzluğu kurmanın imkânsızlığını anlayamıyor, sahip olduğu tüm silahlarla egosunu tatmine çalışıyordu. Bundan dolayı bu insan, insanlığa onulamaz yaralar açmış, ıstıraplar vermiştir. Ve hâlâ da veremeye devam etmektedir. Bu bir robot-insandır. Makine-insandır. Bir örnek olması bakımından E. Fromm'un böyle bir insan tasvirini almadan geçemeyeceğim:

E. Fromm, modern savaşların yıkıcılığını tahlil ederken, mekanizmi, profesyonel organizasyon, yabancılaşma, değer yapısındaki ahlâk-madde dengesizliği ve yıkım arasındaki bu ikilemli ilişkiyi tasvir etmektedir: "*Bombaları atanlar, birkaç dakika içerisinde binlerce insanı öldürdüklerinin veya öldürecek kadar yaktıklarının hemen hemen hiç farkında değildiler. Uçak personeli bir takımdı; biri kullanıyor, diğeri sevk ediyor, bir diğeri ise bombaları bırakıyordu. Öldürmeyle alakaları yoktu ve neredeyse hiçbir düşmandan haberdar değildiler. Asıl ilgilendikleri, karmaşık makinelerini, titizlikle hazırlanmış planlardaki hatlara uygun biçimde doğru olarak kullanmaktı. Elbette ki, hareketlerinin sonucu olarak binlerce ve hatta yüz binlerce insanın öleceği, yanacağı ve sakat kalacağı bilgisini beyinlerinde taşıyorlardı ama bu gerçeği etkili biçimde kavramış değillerdi; mantığa aykırı gelse de bu onları ilgilendirmiyordu. Belki de bu se-*

¹² K.G. Saidian, *Iqbal's Educational Philosophy*, çev.: N. Tozlu, Ankara Okulu Yay., Ankara 1922, s. 51.

bepten kendilerini -en azından çoğu-, insanın yapabileceği en korkunç işleri yapmaktan dolayı suçlu hissetmediler. Havada yapılan modern savaşın yıkıcılığı, işçi ve mühendisin, çalışmalarının ürünlerine tamamıyla yabancılaştıkları modern teknolojik üretimin ilkesini takip etmektedir. Onlar, genel işletme planı gereğince teknik görevlerini yerine getirmekte, ancak çoğu zaman bitmiş ürünü görememekte; görseler bile, bu onların ilgi ve sorumluluk sahalarının dışındadır"¹³

Üçüncü dünya, özellikle İslam dünyası, geri kalmışlık dolayısıyla nesnelleşmeye ilişkin tespitlerinde yanlışlardır. Bu dünyalar, uzun süre içerisinde buldukları şartları bir sistem sorunu olarak görmüşlerdir. Bütün güçleriyle sistemi değiştirmeye yönelmişlerdir. Onlara göre şöyle bir iktidara gelmekle sorunlar çözülebilecektir. Bu açıdan sosyalist-Marksist eylemleri, hatta pek çok 3. Dünya ülkesinde iktidara gelişlerini düşünün. Nitece, bu iktidarlar açısından da hüsrana uğradılar. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin hali ortada. Şu halde bu dünyanın problemleri her şeyden önce insan problemiyle ilgili. Buna, şuurlu bir insan, yahut "özgür" insan da diyebiliriz. Efendi-köle, zengin-fakir, idare eden-edilen, ezen-ezilen şeklindeki mekanizmanın çevrimi, kırılması sahte, yüzeysel değişimlerle değil, öze ilişkin, özgür insanı, şuurlu insanı yetiştirmekle sağlanır. İşte bu, bilgideki açılımı, vahye dayalı bilginin insanı inşadaki yerini yeniden gündeme getirmeyi zorunlu kılar. Değişimin sürekli kılınması, yönelimi, hedeflerin tayini ve böyle bir değişimle nelerin reddedilmesi gerektiğinin ortaya konulması canlıdır bir şuurun icap ettirir. Aslında "Lâilâhe İllallah"ın anlamı budur. İç arınmayla nefislerdekini, -her ne ise- şuur seviyesine çıkarmak ve onun otoritesini kırmak. Buraya daldığımızda pek çok efendiyle, otoriteyle, yönlendiriciyle karşılaşırız. Bunların hepsinin toplumsal karşılıkları vardır. Şartlar müsait olduğunda Müslüman diye bilenenlerden şehvet avcıları, baronlar, kapitalistlere taş çıkartacak müstekbirler, nefisini dinene kalbetmiş benamlar, ahlâksız ahlâk vaizlerinin çıkması bundandır.¹⁴

Bütün mesele, bütünüyle bu iç özgürleşmeyi, nefsi temizlerneyi sağlamaktır, başarıktır. Bu yüzden eğitimsel içeriğimiz vahye açık olmalı. Vahiy bilgisi fitrîdir, düzelticidir, aydınlatıcıdır. Dolayısıyla yol göstericidir. Vahyin bilgisi kucaklayıcıdır, "öz"e yöneliktir. Sadece duyularla edinilen bilginin otorite olarak kabulünden sonra tüm İslâm dünyasının eğitimi bir dizayn eğitimi haline getirildi ve vahiyden mahrum bırakıldı. Dünyadaki bugünkü anominin dip sebebi bilgideki, dolayısıyla müfredattaki sınırlı, dünyevî bilgi ile insanın yetiştirilmesi, vahyin dışlanmasıdır. Bu yüzden, Ş. Uçar, Tarih Felsefesi Meseleleri adlı eserinde Lin Yutang'ın, "Between Tears and Laughters (Gözyaşları ve Kahkahalar Arasında, Londra, 1945) adlı eserinde ilginç bir tespitinden bahseder: "Ona göre batılılar içerisinde Tanrı olmayan bir dünya yarattılar".

Vahiy temelde bilgi kaynaklıdır. Hz. Âdem'e, eşyanın bilgisi veriliyor her şeyden önce. Ve bu bilgi bozulmamış bir tabiatın, şuurun kullanımı içindir. Kendine bir yol çizmesi içindir. Kendini, etrafını algılamak ve konumlandırmak içindir. Şuura, nefsin ihtiraslarının ekimini önlemek, onun dengede tutulmasını sağlamak içindir. Vahiyle

¹³ A. Davutoğlu, "Bunalımdan Dönüşüm: Batı Medeniyeti ve Hıristiyanlık", *Divan*, 2002, S.9, s. 26.

¹⁴ A. Özcan, *Sessizlik Senfonisi-Uasbıhal*, İstanbul, 1998, s. 57-59.

Kur'an'ın, dolayısıyla Allah'ın istedikleri iletilerek kâinata kayıp olmamız, bir yön tayin etmemiz, sağa sola sapmamamız, fitrat üzere, denge üzere kalmamız istenir. Bu, olan-biteni bir ahlâka vurmaktır. Bu yapılmadığında, olmakta olan kendi ahlâkını yaratır ve insanlık kendini bir "cangıl'da" bulur. Bugünkü gibi toplumsal bir anomi doğar. "Kur'an bütün bunları niçin yapıyor? Akıllı bir mümin vücut bulsun diye. Akılsız müminin haddi hesabı yok. Akıllı mümin kendi içindeki ayeti okuyan kişidir (Bu, Kur'an'ın kendi ifadesidir). Kendi enfüsünü bilen, derinliklerine inebilen insandır. Akıllı insan afaktaki ayetleri okuyan insandır. Dış dünyadaki olayları, vakaları bilen insandır. Akıllı mümin tarihe bakan, tarihten ders çıkartan insandır. Ve bütün bunları topladıktan sonra amentü diyebilen insandır. Kur'an'ın ısrarla istediği müminin, bilgi yollarını kullanması, akıllı bir mümin olmasıdır"¹⁵.

Şüphesiz bütün bunlar birer değerdir. Ölçüdür. Yani ahlâktır. Ki, yapıp etmelerimizde denge üzere olalım diye. Dolayısıyla bilgiyi bir dışlama, ezme, benzeterek aynılaştırma haliyle özgürlüğü yok etme, aracı-gücü olarak kullanamazsınız. Çünkü vahiy onu dolayısıyla mümini-müslümanı bir değerler skalasına bağlıyor. Kullanım reçetesi veriyor. Bilmeyi sırf bilme veya bilenler olarak değer kabul etmiyor. Onun iyiliği-güzelliği, sevgiyi vs üretmede kullanılmasıyla değerli olacağı hükmünü getiriyor. Böylece bilgi zihinsel bir yük ve kötülüğün dayandığı bir güç olmadan çıkarılıyor.

Bütün bunları insana yüklüyor, onu bir anlama kavuşturuyor, bir hedef sahibi yapıyor. Tüm tabiatın, eşyanın, var olanın üzerine çıkarıyor. Bilmeyle- yapmayı bir ahlâka, ilkeye bağlıyor. Bu aralığı insanı olanla dolduruyor. Böylece kötülükleri kaynağında boğuyor, Temizlenmiş, arınmış, dip-diri bir şuur inşa ediyor. Bu şuur, bu insan aslında özgürleşmiş bir şuurdur ve insandır. Kendi derinliklerindeki çarpıklıkları, tahakküm, güç ilişkilerini, tüm nefsi ihtirasları, bağlılıkları kırmış, bunların toplumsal tecellilerini de itmiştir. Artık bu insan hem ferdi ve hem de toplumsal düzlemde Allah'ın çağırduğunun dışında herhangi bir şeye gitmez. Bu bilinç, dünyada hiçbir güç tarafından kırılmaz. Ve bugünden geleceğe, ölüme kadar uzanan bir hatta seyrederek, günlük, kısa ömürlü eylemlerle sınırlandırılmaz.

Bugün İslâm dünyası ve 3. Dünya ancak böyle bir bilinçle sömürüyü kırabilir, dönüşümü aslına oturtabilir ve nesne olmaktan kurtulup, tarihin öznesi haline tekrar gelebilir. Nitekim çağdaş bazı Müslüman düşünürler bu duruma işaret etmişlerdir. Mesela, Nakip el-Attas, bunun; insanın üzerindeki her türlü baskının kaldırılmasıyla (büyülü, mitolojik, ulusal gelenekler ve daha sonra da kendi aklı ve dili üzerindeki seküler kontrolden kurtarılarak) sağlanacağını savunmuştur. Dikkat edilirse bu, bizim özgürleşme dediğimiz bilinçlilik halidir. Aynı şekilde Aliya İzzetbegoviç de, insanın kimseye hizmet etmemesi, onun bir araca dönüştürülmemesi ve yalnız Tanrı'ya hizmet etmesiyle bunun başarılabileceğini vurgular¹⁶.

Nitekim İkbâl de Müslümanların düşüşünü kişilik kaybında gördüğünden, felsefesinin esasını ego üzerine kurar. En önemli eseri *Esrar-ı Hodi* bu konuya ayrılmıştır. Ego

¹⁵ M. Aydın, "Vahiy ve İnsan", *Türkiye Diyanet Vakfı, Kutlu Doğum Haftası*, II, Ankara 1992, s. 134-135.

¹⁶ A. Davutoğlu, "İslam Dünyasının Siyasi Dönüşümü: Dönemlendirme ve Projeksiyon", *Divan*, 2002/1, s. 35.

felsefesi aslında bir özgürlük felsefesidir. Dahası ahlâk ve ahlâkı eğitimde ancak özgürlük üzerine kurulabilir. Çünkü, her türlü verili kodlara uyma ferdiyet ve ahlâkîlikle bağdaşamaz. Çünkü hareketleri bütünüyle belirlenen bir varlık iyiliği üretemez. Bütün bunlar, en yüce bilinçliliğe ulaşmış olan "kâmil insan"ı yetiştirmekle mümkün olacaktır. Burada eğitime düşen, bu tür insanı inşaada çelik iradeleri var edecek, besleyecek dinamik ve ibdacı insanın şuurunu ve iç dünyasını donatmaktır. İktbal, ancak bu yolla modern çağı karakterize eden yıkım, çatışma ve adaletsizliğin önüne geçilebilir¹⁷ düşüncesindedir.

Sonuç

Yüzyıllardır İslâm dünyası nesne konumunda. Bu dünyada ciddi gelişmeler, birlikler yok. Çağdaş batı kültür ve değer dünyası 3. Dünyayla birlikte özellikle Müslüman dünyayı abluka altına almış, bu dünyanın hayrına olabilecek tüm oluşumları kırmaktadır. Bu, bir fiziki yok etmeden ziyade bu dünyanın maddî, manevî-fikrî yapılanımına yönelen, onu kıran bir hamleyi ifade eder. İslami birikim-kültür kırılınca her türlü emperyal saldırı hiçbir engel tanımadan, dirençle karşılaşmadan başarılı olur. Bu yüzden bu dünyaya yönelik saldırı, sömürgeleştirme ve onu bir nesneye dönüştürme isteği, hıncı sınır tanımıyor. Müslüman dünya bu saldırılara pek çok usul ve yolla karşı koydu (Sözgelimi islahatlar, batılı sistemlere göre şekillendirmeler, postislamist hareketler, bilimsel-teknolojik aktarmalar, milletleşme-uluslaşma denemeleri vs). Ama hiç birinde başarılı olmadı. Bütün bunlar nesneleşmeyi, sömürge oluşu önleyemedi. Dağılan, sömürgeleştirilen bu dünya, gerçekten çözümü güç problemlerle karşı karşıya kaldı ve bugün hala bunlarla boğuşmaktadır. Bütün bunlara karşılık, bu olan-biteni anlayabilecek, tahlil edip sağlıklı bakış açılarıyla çözümler var edecek entelektüel bir stoka Müslüman dünya sahip değil. Diri, canlı, tutkulu değildir, günümüz Müslüman aydını. Özelemleri, idealleri sınırlıdır. Karmakarışık bir zihin dünyasına sahiptir. Verilenle yetinir, gösterileni yapar. Yenilmiş, ezilmiş, bozguna uğramış bir ruh dünyasına sahiptir. Üstelik böyle bir aydına sahip bu dünya, yeryüzünün en zengin, en değerli varlıklarının da sahibidir. Orta Asya, Balkanlar, Kafkaslar, Orta Doğu halen İslâm coğrafyasıdır. Bu bölgeler çok önemli konuma sahiptir. Hem ekonomik hem de stratejik özellikleri hegemonik gücün buralara olan ilgisini sürekli kılmaktadır. Dolayısıyla Müslüman dünya, ya bu iştihaya, paylaşımaya boyun eğecek, ya da kendi kendine hâkim olabilecek bir yapı kazanacaktır. Bütün mesele şuurda olup bitmektedir. İktbal'in deyişiyle "sadece ben diyebilen şey gerçekten var olabilir". Bu, ferdiyetin en yüksek derecesidir. Ferdiyetin derin bir iç zenginliğine sahiptir ve kendisine dayanır. İçine indikçe, olanca çaba ve gücüyle kendini kurar. Bu, pasif bir olurlamayı kabullenemez. Nietzsche'nin anlayışıyla "Hayır" der. İşte etkileyici, geliştirici, inşacı fert, birey/şahsiyet böyle oluşur. Bu oluşuma eren fertler etrafındaki olup-biteni çok iyi anlarlar. Çünkü kendilerini çok iyi anlamışlardır. Özlerini kavramış, Özgürleşmişleridir. İçerindeki kölelik ilişkilerini besle-

¹⁷ Tozlu, *Eğitim Felsefesi Üzerine Makaleler*, Elis Yay., Ankara 2003, s.209-224 (Özellikle, "İktbal'in Eğitim Felsefesi" adlı makalesi).

me yerine, onları reddedebilecek silahları geliştirmişlerdir. Dünyevî bilgiyi, vahiy bilgi-
siyle özümstediklerinden gerçek kurucu ve geliştirici bir konuma yükselmişlerdir. İşte
eğitimin tüm amacı, odaklanacağı nokta burada tecelli etmektedir. Mesele, bu tür aydın-
lık şuura ermede, fertlerin yerleştirilmesinde bütün imkânları seferber etmekte ve ferdi-
yeti güçlendirmektedir. Şüphesiz ferdiyeti güçlü insanlardan oluşan bir toplum, çağımız
Müslüman toplumları gibi ölü değil, diridir. Müslüman dünyanın kaderi, özünü kuran,
güçlendiren bu gibi çelik iradeli insanların yetiştirilmesine bağlı. Çünkü, dıştan gelen
yıkıcı hamleler karşılanmadıkça, kırılmadıkça içte inşa imkânsız denecek derecede
güçleşir. Ve dahi dünyaya, dünyanın bugünkü bunalımına ancak bu bakış açısından
çareler getirebilir. Bu yüzden, sorumluluğumuz büyük ve başaramama gibi bir seçene-
ğimiz de yok. Ve dahi böyle bir bakış, ancak bilgi anlayışındaki yenilenmeyle, mevcut
anlayışı, sadece objenin verilerine dayalı anlayışı değiştirebilecek bir yenilenme ve
derinlikle kazanılabilir. Bu manada bilginin merkezleştirilmesi, vahy bilgisine açıklıkla
yeniden fıtrattaki dengeyi sağlayacak, böyle bir zaviyeden eşya-insan, insan-aşkın açı-
lımı, şuuru inşa edilmiş olacaktır. Böyle bir şuur özgür, yapıcı ve kurucudur. Çünkü
yanlı bilgiye, indirgenmiş sadece duyulara bağlı bilgiye dayalı olarak tanıtılan varlık,
olay ve olguları birer işaret edilen olarak görür. Gösterileni değil, olamı, kendisinin gör-
düğünü merkezleştirir ve gerçeğe ulaşır. Bu manada böyle bir şuurun inşası böyle bir
bilgilenme, yol ve imkânından geçmektedir.

KAYNAKLAR

- Avcı, N. *Enformatik Cehalet*, Kitabevi Yay., İstanbul, 1999.
- Aydın, M. "Vahiy ve İnsan", *Türkiye Diyanet Vakfı, Kutlu Doğum Haftası*, II, Ankara.
- Davutoğlu, A. "Bunalımdan Dönüşüme: Batı Medeniyeti ve Hıristiyanlık", *Divan*, 2002.
- Davutoğlu, A. "İslam Dünyasının Siyasi Dönüşümü: Dönemlendirme ve Projeksiyon", *Divan*, 2002/1.
- Erken, E. "Dünya Sistemi ve Yoksulluk İllüskisi", *Yoksulluk I*, Deniz Feneri Derneği, İstanbul 200.
- Falk, R. "Sahte Evrensellik ve Dışlamanın Jeopolitiği: İslam Örneği", *Divan*, çev.: F. Bayram, İstanbul, 1998.
- Giddens, A. *Sosyoloji*, çev.: H. Özel-C. Güzel, Ayraç Yay., Ankara 2000.
- Gümrah, Emrah. *Ne Kadar Muasırlaşabildik, 80. Yılında Cumhuriyet*, Güncel Yay., İstanbul 2003.
- Hocaoğlu, D. "Küreselleşme, küresel köy, küresel yağma ve küresel yoksulluk" *Yoksulluk I*, Deniz Feneri Derneği, İstanbul 2003.
- Manisalı, E. *Yirmibirinci Yüzyılda Küresel Kısaç*, Otopsi Yay., İstanbul 2001.
- Öner, N. *Felsefe Yolunda Düşünceler*, Akçağ Yayınları, Ankara 1999.
- Özey, R. "Yoksulluk Coğrafyası", *Yoksulluk I*, Deniz Feneri Derneği, İstanbul 2003.
- Özcan, A. *Sessizlik Senfonisi-Uasbihal*, İstanbul, 1998.
- Serdar, Z. *İslam Medeniyetinin Geleceği*, çev.: B. Aydın, İnsan Yay., İstanbul 1986.
- Saidian, K.G. *Iqbal's Educational Philosophy*, çev.: N. Tozlu, Ankara Okulu Yay., Ankara 1922.
- Tozlu, N. *Eğitim Felsefesi Üzerine Makaleler*, Elis Yay., Ankara 2003.
- Tozlu, N. *Eğitim Felsefesi Üzerine Makaleler*, Elis yay., Ankara 2003.